

Эшназаров Суннатилла Тўлқунович,
Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат
институты тадқиқотчиси

ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ НАЗОРАТИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

УДК: 336.148

DOI: 10.34920/EIF/VOL_2023_ISSUE_3_1

ЭШНАЗАРОВ С.Т. ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ НАЗОРАТИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

Ушбу мақолада Ўзбекистон давлат бюджет назорати тизимида амалга оширилаётган ислохотлар ва тизимнинг камчиликлари, уни ривожлантириш масалалари баён этилган. Бунда асосий эътибор, бюджет назорати унинг истиқболли йўналишлари ҳамда уни такомиллаштириш зарурияти, ҳуқуқий ва услубий таъминотининг ўзига хос хусусиятлари кўрсатилган.

Калит сўзлар: давлат бюджети назорати, аудит, бюджет харажатлари дастлабки, жорий ва якуний назорат, самарадорлик, ички назорат, мониторинг, тафтиш, ўрганиш.

ЭШНАЗАРОВ С.Т. КОНТРОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ

В статье представлены данные о реформах в системе государственного бюджетного контроля Узбекистана и приоритетные направления ее развитие. Основное внимание уделяется перспективным направлениям бюджетного контроля и необходимости его совершенствования, раскрыты конкретные особенности юридического и методологического обеспечения бюджетного контроля.

Ключевые слова: государственный бюджетный контроль, аудит, бюджетные расходы, первоначальный, текущий и окончательный контроль, эффективность, внутренний контроль, мониторинг, изучение.

ESHNAZAROV S.T. PUBLIC BUDGET CONTROL: PROBLEMS AND SOLUTIONS

In the article is discussed the reforms in the system of public budget control of Uzbekistan and key aspects of its development. The main attention is paid to promising areas of budgetary control and the need to improve it, specific features of the legal and methodological support of budgetary control are disclosed.

Key words: public budgetary control, audit, budget expenditures, initial, current and final control, efficiency, internal control, monitoring, study.

Кириш.

Мамлакат иқтисодиётини барқарор ривожлантиришда давлат молияси жумладан унинг асосий қисми ҳисобланган давлат бюджети ва унинг устидан давлат назоратининг аҳамияти муҳим ҳисобланади.

Шунинг учун ҳам Давлат молиясини бошқариш ислохотлари стратегиясининг якуний мақсади – Ўзбекистон Республикаси Давлат молиясини бошқариш тизими устидан назоратни яхшилаш ушбу ислохотларнинг энг муҳим йўналишларидан ҳисобланади¹.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон Фармони билан тасдиқланган Давлат дастурида - давлат бюджети харажатлари самарадорлигини янада ошириш ва давлат молиявий назорати органлари фаолиятини такомиллаштириш алоҳида қайт этилган².

Ушбу ислохотлар давлат молияси, шунингдек, давлат бюджети назорати тизимини самарали шакллантириш ва уни ривожлантириб бориш, давлат бюджети тизимида бюджет маблағларини сарфланишини мақсадлилигини ва самарадорлигини ошириш билан бир қаторда унинг ҳаракатининг назорат қилинишини такомиллаштиришни назарда тутди.

Ўз навбатида давлат молиявий назоратини такомиллаштириш мақсадида ушбу ислохотлар жараёнида Ўзбекистон Республикасининг 2019-йил 1-июлдаги “Ўзбекистон Республикасининг Ҳисоб палатаси тўғрисида”ги ЎРҚ-546-сон Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021-йил 27-августдаги “Давлат молиявий назорати тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6300-сон Фармони, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 14 февралдаги “Ўзбекистон Республикаси давлат бюджети харажатларининг самарадорлигини янада оши-

риш ва давлат молиявий назорати органлари фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги ПҚ-128-сон қарорлари қабул қилинди.

2022 йил 1 январдан бошлаб Ҳисоб палатаси томонидан амалга ошириладиган назорат шакллари ва турларига қўшимча қилиб молиявий аудит, самарадорлик аудити ва мувофиқлик аудити амалиётга жорий этилди³.

Шу билан бирга сўнги йилларда мамлакат иқтисодиётининг барқарор ўсиши билан, давлат бюджетининг миқдори ошиб, сифат жиҳатидан ривожланиб бориши, шунингдек, бюджет тизими бюджетларининг барқарорлигини таъминлашда, бюджет маблағларидан мақсадли ва самарали фойдаланишда давлат молиявий назорати самарадорлигини ошириш йўллари йўрганиш Давлат бюджети назоратини кучайтириш масаласи долзарблигини янада оширади.

Илмий муаммонинг қўйилиши.

Давлат молиявий назорати ва уни ривожлантириш масалалари кўплаб олимлар ва мутахассисларнинг ишларида кўриб чиқилган. Уларнинг изланишларида асосан давлат молиявий назорати муаммолари ўрганилган бўлиб, давлат бюджети назорати, уни ҳуқуқий асослари, ривожлантириш ва такомиллаштириш масалалари қисман ўрганилган. Шунинг билан, бюджет назоратининг истиқболли йўналишлари ҳамда уни такомиллаштириш зарурияти, ҳуқуқий ва услубий таъминотининг ўзига хос хусусиятларини таҳлил этиш методологик ва илмий жиҳатдан муҳим аҳамият касб этади.

Тадқиқотнинг мақсади.

Бюджет тизими бюджетлари устидан давлат молиявий назорати натижадорлигини ошириш учун давлат бюджет назорати тизимини аниқлаштириш, назоратнинг ҳақиқий тизимини яратиш уни оптималлаштириш йўналишларини белгилаш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Тадқиқот методлари.

Мақолада ушбу йўналишда олиб борилган тадқиқотлар таҳлил қилиниб, хорижий давлатлар тажрибаси таҳлил қилинган. Шу билан бирга, тадқиқотда эмпирик-аналитик, статистик,

¹ Ўзбекистон Республикаси молия вазирлиги халқаро экспертлар билан ҳамкорликда ишлаб чиқилган давлат молиясини бошқариш ислохотларистратегияси бўйича информацион ҳужжат.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон Фармони. - Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 29.01.2022 й., 06/22/60/0082-сон, 18.03.2022 й., 06/22/89/0227-сон, 21.04.2022 й., 06/22/113/0330-сон

³ Б.Мирзоев. Давлат молиявий назорати тизимида самарадорлик аудити: амалиётга жорий этилишининг муҳимлиги ва Истиқболлари. scientific progress. <http://www.scientificprogress.uz>

миллий қонунчилик таҳлили ва бошқа тадқиқот усуллари билан фойдаланилган.

Таҳлил ва асосий натижалар.

Давлат бюджетининг миқдор жиҳатидан ўсишни бюджетнинг даромадлари ва харажатларининг кўпайишида кўришимиз мумкин. Жумладан, 2020 йилда Ялпи ички маҳсулот (ЯИМ) 2015 йилга нисбатан 3 баробардан, 2021 йил эса тўрт баробардан кўпроқ ошган бўлса, давлат бюджети даромадлари (мақсадли жамғармаларсиз) 2020 йилда уч ярим баробардан 2021 йилда эса тўрт баробардан, бюджет харажатлари (мақсадли жамғармаларсиз) 2020 йилда қарийб тўрт баробар, 2021 йил эса беш баробардан кўп ошган¹. Шу билан бирга қабул қилинган давлат бюджети сифатининг ошишини эса дунё тажрибасидан келиб чиқиб, давлат бюджети 2020 йилдан бошлаб, қонун шаклида қабул қилиниши билан изоҳлаш мумкин.

Мазкур ўзгаришлар давлат бюджетини шакллантириш, тузиш ва ижро этишни сифатини ошириш билан бир қаторда давлатнинг молиявий назорат тизимини хусусан, бюджет назоратини ҳам такомиллаштириш заруриятини келтириб чиқарди. Давлат бюджети назорати давлат молиявий назоратнинг таркибий қисми ҳисобланади ва унинг натижаси кўпроқ бюджет маблағларининг мақсадли, манзилли сарфланиши ва унинг ортиқча ҳамда ноқонуний сарфланишига йўл қўймаслиги билан баҳоланади.

Бугунги кунда бюджет маблағларини сарфланишида қонун бузилишлари, камомад ва ўзлаштиришлар, ортиқча тўлов ва мақсадсиз харажатларнинг салмоғи ошиб бормоқда. Бу ҳолатларни камайтаётганлиги бюджет назорати тизимини ривожлантириш бюджет тизими ислохотлари жараёнидан ортида қолаётганлигидан далolat беради.

Бюджет назорати натижадорлигини ошириш учун давлат бюджет тизими ва давлат бюджет назорати тизимини ислох қилиш жараёнларини уйғунлаштириш талаб этилади.

Бюджет назоратининг ҳақиқий тизимини яратиш уни оптималлаштириш йўналишларини ҳисобга олган ҳолда бюджет назорати натижадорлигини оширишнинг ягона концепциясини шакллантиришни назарда тутди.

Бюджет назорати тизимининг асосий стратегик мақсадлари, ғоялари ва ривожланиш йўналишларини белгилаш учун унинг Стратегиясини ишлаб чиқиш, шунингдек, уни амалга ошириш мақсадида давлат бюджет назорати тизимининг ягона Концепциясида ўз аксини топади.

Ягона Концепция бир нечта тамойил ва йўналишларини ўзида мужассамлаб, ушбу йўналишларни қуйидагича тасаввур қилиш мумкин:

Биринчи йўналиш давлат бюджет назорати тизимини меъёрий-ҳуқуқий таъминлашни такомиллаштириш бўлиб, бунда давлат молиявий назорати тўғрисидаги қонунни қабул қилиш ва амалга ошириш механизмларини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқдир. Ушбу қонун бюджет маблағлари назорати соҳасидаги муносабатларни, бюджет назорати субъектларининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини тартибга солади ва давлат бюджет назорати тизимининг самарадорлигини ошириш шароитларини белгилайди. Шу билан бирга Ўзбекистон Республикаси Бюджет кодексини бюджет назоратини аниқлаштириш (бюджет назорати тушунчасини киритиш ва бошқалар) билан такомиллаштириш талаб этилади.

Қонун назорат соҳасида молиявий интизомга риоя қилишнинг ўзига хос олий мезони саналади. Бугунги кунда бюджет назорати соҳасидаги муносабатларни тартибга солувчи ягона қонуннинг йўқлиги ушбу соҳанинг меъёрий-ҳуқуқий базасининг кучсизлиги белгиси деб баҳоласа бўлади. Шунинг учун бюджет назоратининг меъёрий-ҳуқуқий базасини такомиллаштиришдан кейин назорат тизимини қайта ташкил этиш ўринли бўлади.

Иккинчи йўналиш Давлат бюджет назорати тизимини қайта ташкил қилиш бўлиб, бюджет тизими бюджетлари даражасида лойиҳалаштирилишини тақозо этади.

Бугунги шаклланган давлат бюджет назорати тизими назоратнинг тўлиқлиги ва комплекслигини унинг барча босқичларида бюджет маблағлари ҳаракати ва мақсадли йўналиши назоратини ўтказишни таъминламайди. Бюджет кодексига ташқи ва ички аудит ва унинг механизмлари аниқлаштирилмаган.

Бюджет жараёнининг дастлабки, жорий ва якуний назоратида мунтазам жараёни таъминламайдиган органларнинг функция ва ваколатлари муҳим аҳамият касб этади. Бугунги долзарб

¹ М.Мансуров, Давлат молияси: ғазначилик ва уни ривожлантириш истиқболлари. // Монография. – Латвия. Globe edit, 2022.

масала бюджетнинг тўлиқ ғазна ижросини таъминлаш ва бюджет назоратида ғазначиликнинг ролини ошириш саналади.

Учинчи йўналиш давлат бюджетининг ғазна ижросини тўлиқ такомиллаштириш ҳисобланади. Бугунги кунда бюджетнинг ғазна ижроси тизимини ташкил қилиш етарли даражада самарали эмас. Айрим бюджет ташкилотлари ва бюджетдан маблағ олувчилар тўлиқ ғазначилик билан қамраб олинмаган.

Бюджет кодексига кўра, ғазначилик бюджет ижроси жараёнида бюджет маблағларини сарфлашда қоидабузарликларнинг олдини олиш мақсадида бюджет ижросининг дастлабки ва жорий назоратини бюджет ташкилотларининг ва бюджет маблағлари олувчиларнинг товарларни етказиб берувчилар (ишларни бажарувчилар, хизматлар кўрсатувчилар) билан давлат бюджети ва давлат мақсадли жамғармалари бюджетлари маблағлари ҳисобига тузилган шартномаларини харажатлар сметаларида кўрсатилган суммалар доирасида ҳамда белгиланган мақсадларга мувофиқ тузилганлиги устидан назорат қилиш асосида мажбурий рўйхатдан ўтказиш билан амалга оширади¹.

Бюджет жараёнида дастлабки ва жорий назорат самарадорлигига эришиш бюджет тизими бюджетлари барча поғонасида бюджетнинг ғазна ижросини тўлиқ жорий қилмасдан бўлмайди. Таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, тизим томонидан дастлабки ва жорий назорат амалга оширилиши, бюджет маблағлари ижросининг назорати бўлишига қарамасдан бюджет маблағларининг самарасиз фойдаланилиши ва кўп хато камчиликларга йўл қўйилмоқда.

Шунинг учун давлат бюджет назорати тизимини такомиллаштиришнинг асосий йўналишларидан бири Иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузурида ягона мустақил ғазначилик тизимини жорий қилиш бўлиб, у бюджет назорати тизимини ташкилий тузилмасини ўзгартиришсиз барча поғонадаги бюджет тизимида дастлабки ва жорий ғазна назоратини амалга ошириш имкониятини беради.

Бюджет ижросининг ғазна тизими қатъий жорий назоратни таъминлаб ва бюджет маблағларидан мақсадсиз фойдаланиш ҳолатларини бартараф қилиш орқали, бир қатор афзалликларга эга. Бундай афзалликларга

инсон омилисиз бюджет тизимининг молиявий оқимларига хизмат кўрсатишнинг автоматлаштирилган тизимидан фойдаланиш имконияти киради.

Тўртинчи йўналиш давлат бюджет назорати самарадорлигини ошириш омили сифатида ахборот технологияларини ривожлантириш ва улардан фойдаланиш ҳисобланади. Бунда назорат органлари фаолиятида автоматлаштирилган тизимлар муҳим роль ўйнайди. Улар фаолиятини автоматлаштиришнинг ягона onlin режимида ишлайдиган вазирлик ва идоралар кесимидаги дастурий таъминотини ишлаб чиқиш муҳим ҳисобланади.

Бешинчи йўналиш давлат бюджет назоратининг услубий базаси сифатини оширишдир. Назорат тадбирларини услубий таъминоти доирасида назорат жараёнида тафтишчилар таянадиган бир қатор умумий қоида ва тамойилларни қайд қилиш мумкин. Аммо мазкур усуллар қоидага кўра турли ижтимоий соҳадаги бюджет муассасалари учун аниқлаштирилмаган. Масалан, вазирлик ва идораларда муассаса ва ташкилотларда бюджет назоратини ўтказишда мутлақо турли хил ҳисоб бирликлари ва харажат меъёрларидан фойдаланилади. Мазкур бюджет муассасалари учун услубиёт тизимини ишлаб чиқиш бир хил бўлмаслиги керак. Шунингдек, давлат назоратининг халқаро усуллари етарли даражада амалиётга киритилмаган.

Бунда шу сабабли алоҳида бюджет соҳаси муассасалари учун самарадорлик кўрсаткичларининг индивидуал услубиётини қўллаш давлат бюджет назорати самарадорлигини оширишнинг зарурий шarti ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 30 декабрдаги "Ўзбекистон Республикасининг «2022 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат Бюджети тўғрисида»ги Қонуни ижросини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ҚҚ-73-сон қарори билан бюджет харажатларининг самарадорлигини баҳолаш мақсадида тасдиқланган 40 та биринчи даражали бюджет маблағларини тақсимловчиларнинг 2022 — 2024 йиллар учун бюджет маблағларидан фойдаланиш билан боғлиқ мақсадли индикаторларини²

¹ Бюджет кодексининг 176-моддаси. <https://lex.uz/acts/2304138>.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 30 декабрдаги "Ўзбекистон Республикасининг «2022 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат Бюджети тўғрисида»ги Қонуни ижросини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ҚҚ-73 сон қарори. - <https://lex.uz/docs/5801134>

тўлиқ вазирлик ва идоралар ҳамда бюджет ташкилотлари учун ҳам тасдиқлаш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Олтинчи йўналиш бюджет ташкилот ва муассасалари фаолиятининг иқтисодий самарадорлиги мониторинги ва ҳақиқий таъсир кўрсатиш чораларини қўллаш ҳисобланади.

Бюджет назорати тизимини оптималлаштириш учун бюджетнинг аниқ молиявий маблағларидан фойдаланиш самарадорлигини аниқлаш концептуал аҳамиятга эга. Чунки, бугунги амалиётда кенг тарқалган сметали молиялаштириш тизими бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлиги нуқтаи назаридан мақбул эмас. Бунда бюджетдан маблағ олувчиларнинг харажатлари назоратига устуворлик берилади. Бюджет ташкилотлари кам функция ва вазифаларни бажариш учун имкон қадар кўп ресурслар олишга ҳаракат қилади. Назорат қилувчи органларнинг аҳамияти тасдиқланган ва ҳақиқий харажатлар сметаси ўртасидаги тафовутларни излаш, маблағлардан мақсадсиз фойдаланиш далилини аниқлашдан иборат бўлиб қолади. Шунинг учун тўлиқ тасдиқланган дастурларни молиялаштириш тизимига утиш кўпроқ самара беради. Бугун фақат давлат инвестициялари билан боғлиқ харажатлар дастур асосида молиялаштирилади. Ривожланган мамлакатлар, жумладан, Европа иттифоқи мамлакатлари, Россия, Қозоғистон ва бошқа кўпгина мамлакатларда бюджет маблағлари ишлаб чиқилган ва тасдиқланган дастурлар асосида сарфланади ва мониторинг амалга оширилади. Давлат бюджетиди дастурлар асосида Мамлакатлар парламентларида тасдиқланади.

Тафтиш дастурларини ишлаб чиқишнинг асосий босқичларидан бири ўз ичига бюджет маблағларидан фойдаланишнинг миқдор ва сифат кўрсаткичларини олувчи бюджет муассасаларининг молиявий-хўжалик фаолияти мониторингидир.

Давлат бюджет назорати тизимининг самарадорлигини оширишнинг муҳим йўналиши бу ҳақиқий таъсир кўрсатиш чораларини белгилашдир. Бюджет назоратининг реал ҳаққоний тизими бюджет маблағларини қайта сарфлашини ёки маблағлардан самарасиз фойдаланишни аниқлашдан иборат бўлиб, агар максимал иқтисодий самара билан бюджет маблағларидан фойдаланиш бўйича

вазифа ҳал қилинган ва маблағлар иқтисод қилинар экан, иқтисод қилинган маблағларни улардан олиб қўймаслик керак. Бу бюджет маблағлари билан боғлиқ хато ва камчиликларни, ўзлаштиришларни камайишига олиб келади. Шунингдек, бюджет назорати механизмининг яхшилаш учун амалиётда имкониётларни яратади. Шу билан бирга бизнингча, аксар хорижий мамлакатлар каби (Франция, Германия, Канада ва бошқалар) давлат назоратининг onlin кузатув, камерал усулларида кенг фойдаланиш ва уларни амалиётда қўллаш бюджет назорати самарасини янада орттиради.

Хулоса ва таклифлар.

Эътироф этиш лозимки, сўнгги йилларда бюджет назорати тизимини шакллантиришда биринчи даражали бюджет маблағларини тақсимловчилар томонидан ўтказиладиган идоровий назорат институтлари (ички аудит тизими), ташкил этилди ва бюджет қонунчилиги бузилишларини бир мунча олди олинишига муваффақ бўлинди. Шу билан бир қаторда бизнингча, мазкур институтнинг айрим камчиликлари бўлиб, ушбу камчиликларига дастлабки ва жорий назоратни амалга оширилмаслигидир. Бу ўз навбатида, ушбу назоратни тўлиқлигини ҳамда таъсирчанлигини камайтиришга олиб келади.

Биз, замонавий давлат бюджет назорати тизимини такомиллаштириш, юридик ва молиявий операцияларда инсон омилини камайтириш, тизимли йўл қўйилаётган молиявий хато-камчиликларни олдини олиш нуқтаи назаридан, унинг асосий стратегик мақсадлари, ғоялари ва ривожланиш йўналишларини белгилаш учун биринчи навбатда унинг ягона Концепциясини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқлигини эътироф этамиз. Ушбу Концепцияни яратиш нафақат миқдорий, балким ундан ҳам муҳимроқ – сифат кўрсаткичларини белгилаб чиқиш, кенг миқёсда илмий тадқиқотларни амалга оширишни тақозо этади. Шунингдек, жаҳон амалиётида кенг қўлланилаётган давлат назоратининг замонавий усулларида фойдаланиш давлат бюджет назорати самарасини янада орттиради. Бу эса ўз навбатида давлат бюджетиди назоратини ҳуқуқий ва меъёрий асосларини ривожлантиришни талаб этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Бюджет Кодекси.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармони. <https://lex.uz/pdfs/5841063>.
3. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги халқаро экспертлар билан ҳамкорликда ишлаб чиқилган давлат молиясини бошқариш ислохотлари стратегияси бўйича информация хужжат.
4. Мансуров М. Давлат молияси: ғазначилик ва уни ривожлантириш истиқболлари. // Монография. – Латвия. Globe edit, 2022.
5. Жабборов А. Давлат молиявий назорати трансформацияси: Молиявий назорат ва аудит.// “Молиячи маълумотномаси” журнали.- Т.: 2022. - №3.
6. Ицкович Б. Контроль финансовых потоков государства органами федерального казначейства // Финансы. - 2000. - №8.
7. Иткин Ю. Организация финансового контроля в переходный период к рыночной экономике. — М.: Финансы и статистика, 1991.
8. Азизов Ш. Соҳада молиявий назоратнинг янги шакли ёки божхона аудитини ташкил этишнинг назарий, амалий ва ҳуқуқий муаммолари. // “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 6, 2016 йил.
9. Ибрагимов А.К., Сугирбаев Б.Б. Бюджет назорати ва аудити. Ўқув қўлланма. – Т.: INFOCOM.uz МЧЖ нашриёти, 2009.
10. Мирзоев Б. Давлат молиявий назорати тизимида самарадорлик аудити: амалиётга жорий этилишининг муҳимлиги ва истиқболлари. - <http://www.scientificprogress.uz>, 2022.
11. Муминов Н.Г. «Халқ бюджети» ва уни Ўзбекистонда жорий этиш масалалари // Экономика и финансы (Узбекистан). № 3, 2018, 33-37 бетлар
12. Ахмедов О. Бюджет ташкилотларида давлат молиявий назорати тизимини такомиллаштириш. <http://www.scientificprogress.uz>, 2022.